

Kaleta, Andrzej

Jakość życia : problematyka i niektóre podejścia badawcze

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 2 (90), 101-111

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Institut Nauk Społecznych
Zakład Socjologii*

Andrzej Kaleta

JAKOŚĆ ŻYCIA — PROBLEMATYKA I NIEKTÓRE PODEJŚCIA BADAWCZE

Zarys treści. Wprowadzenie. Badania nad jakością życia w Polsce. Socjalistyczny model życia — jego założenia i cechy. Terminologiczne i teoretyczne aspekty badań nad jakością życia. Jakość i styl życia w badaniach empirycznych.

WPROWADZENIE

Opracowanie to jest próbą teoretycznego zarysowania problemów związanych z jakością życia i stanowi część większej pracy, będącej teoretyczną podbudową zamierzanych badań empirycznych nad jakością życia w aspekcie szeroko pojmowanego uczestnictwa w kulturze. W moich rozważaniach opieram się przede wszystkim na najnowszych polskich publikacjach z tego kręgu zagadnień (większość materiałów, które wykorzystane została opublikowana na przestrzeni ostatnich dwóch lat) reprezentujących możliwie wszystkie tendencje i kierunki obecnie prowadzonych prac w tej dziedzinie. Artykuł jest wprowadzeniem do tematu i słąd dosyć szeroki zakres poruszanej problematyki oraz skrótowość i pobjeżność z jaką omawiam poszczególne zagadnienia.

*

Zagadnienia związane z szeroko pojmowaną jakością życia stanowią obecnie jeden z najważniejszych problemów badawczych nauk społecznych. Chociaż prace na ten temat zapoczątkowano już w latach sześćdziesiątych — przede wszystkim w USA i wysoko rozwiniętych państwach Europy Zachodniej — jednak dopiero na przestrzeni ostatnich lat uzyskały one właściwy rozmach i zasięg. W latach siedemdziesiątych problematykę tę podjęli naukowcy z państw socjalistycznych, nadając jej znacznie szerszy niż na Zachodzie zasięg treściowy. W ostatnich latach weszła ona

nawet na warsztaty badawcze placówek naukowych działających w tzw. Trzecim Świecie¹.

Powody tego zainteresowania są różne. W państwach socjalistycznych, które stworzyły ekonomiczne podstawy do realizacji „socjalistycznego dobrobytu”, nasunąć się musiało pytanie o aspekty i wartości życia przesądzające o tym, że będzie to „dobrobyt socjalistyczny”, a jednocześnie o kierunek socjalistycznego rozwoju naszego społeczeństwa, zapewniający dalszą poprawę warunków bytu, rozwoju i upowszechniania kultury i umożliwiający wszechstronny rozwój osobowości, co stanowi myśl przewodnią strategii rozwoju społeczeństwa socjalistycznego.

W systemie wysoko rozwiniętych państw kapitalistycznych zagadnienie jakości życia jest wynikiem wzrostu takich patologicznych zjawisk, jak: rosnąca przestępczość, narkomania, zatrucie środowiska naturalnego oraz jest to próba odwrócenia uwagi własnych społeczeństw od plagi wielkich klęsk społecznych: milionowego bezrobocia, galopującej inflacji oraz wynikających z tego niepokoїв społecznych.

Państwa Trzeciego Świata w dążeniu do jak najszybszego rozwoju społeczno-ekonomicznego i wyrwania się z okowów wielowiekowego zapóźnienia kulturowego w badaniach nad jakością życia widzą przede wszystkim skuteczny środek zapobiegawczy przeciwko błędom, które popełniły w swym rozwoju wyżej rozwinięte państwa kapitalistyczne (kapitalistyczna droga rozwoju, pomimo zdecydowanej ofensywy ruchów socjalistycznych, dominuje jednak w przeważającej części państw Trzeciego Świata), a przede wszystkim Stany Zjednoczone i państwa Europy Zachodniej.

Jakie zagadnienia wchodzą w zakres badań nad jakością życia?

Jak już wspomniałem, zarówno sam temat badawczy, jak i termin „jakość życia” pojawił się w nauce, publicystyce i polityce społecznej — przede wszystkim krajów wysoko rozwiniętych — dopiero w latach sześćdziesiątych, jako kategoria krytyczna w stosunku do efektów niekontrolowanego rozwoju ekonomicznego. Wcześniej jakość życia i jej pochodne: sposób życia, tryb życia, stopa życiowa były przedmiotem zainteresowania ekonomistów, badających zjawiska związane z tzw. społeczną konsumpcją dóbr i usług. Jakość życia — jako najbardziej pojemne z pojęć z nią związanych — odnosili oni do kategorii zjawisk związanych prawie wyłącznie z tzw. koszykiem zakupów, czyli ilością dóbr i usług koniecznych do zaspokojenia potrzeb jednostki (rodziny) na danym etapie rozwoju społeczeństwa. Rozwój gospodarczy, który spowodował znaczne rozluźnienie barier konsumpcyjnych dla zdecydowanej większości człon-

¹ Pośrednio informują o tym między innymi artykuły: P. Lepas, *Zawrót głowy (rozwoj gospodarki Brazylii)*, Forum, 24/1974, s. 16—17; G. Venzky, *Jak syty rozumie głodnego*, Forum, 28/1974, s. 16—17.

ków społeczeństw krajów wysoko rozwiniętych, zepchnął na drugi plan ekonomiczne aspekty jakości życia i wysunął zdecydowanie na czoło jej aspekty humanistyczne. Okazało się bowiem, że wzrost gospodarczy pomimo niewątpliwych pozytywów, które z sobą przyniósł (przeciętny wzrost spożywanych kalorii, lepiej wyposażone i większe mieszkania, wzrost ilości czasu wolnego), nie mógł przeciętnych obywateli wysoko rozwiniętych państw kapitalistycznych satysfakcjonować całkowicie; przeciwnie, nieokiełznany i niesterowany zagrożił poważnie możliwościom życia na ziemi, przede wszystkim poprzez niszczenie środowiska naturalnego człowieka. Powszechnie zaczęto zadawać sobie pytania o granice i cele wzrostu gospodarczego oraz o to, czy rzeczywiście musi być on opłacany tak drogo — rzeczywistym pogarszaniem się warunków życia na ziemi i jakości życia człowieka. W nowym, humanistycznym sposobie widzenia jakości życia zmieniono priorytety. Zrezygnowano z czynników ekonomicznych, jako dominujących, chociaż i one w analizach brane są pod uwagę, a wysunięto na czoło fakty związane przede wszystkim z warunkami życia człowieka w jego środowisku naturalnym oraz sferą jego potrzeb psychicznych (bezpieczeństwa, samorealizacji), których poprzednio nie uwzględniano.

Jakość życia w ustroju socjalistycznym, ze względu na inne warunki życia społeczno-ekonomicznego, uzyskuje trochę inny sens i tym terminem zwykło się obejmować nieco inny zakres zjawisk.

Do chwili obecnej brak w naukach społecznych (i na Wschodzie i na Zachodzie) całościowych rozwiązań tego problemu. Obecny etap składa się raczej z przygotowawczych prac teoretycznych, precyzowania terminologii (brak jasnej i przejrzystej terminologii jest jednym z czynników najbardziej hamujących postęp prac w tej dziedzinie) oraz badań pilotażowych, przygotowujących badania właściwe.

I. BADANIA NAD JAKOŚCIĄ ŻYCIA W POLSCE

W Polsce problematyka jakości życia bierze swój początek także z rozważań ekonomistów dotyczących konsumpcji społecznej, spożycia indywidualnego oraz tzw. minimum socjalnego, jako minimum dóbr i usług zaspokajających potrzeby pojedynczej osoby lub rodziny². Socjologiczne badania nad niektórymi aspektami tego problemu mają jednak znacznie dłuższe tradycje i były podejmowane między innymi przez F. Znanięckiego i J. Chałasińskiego już w okresie międzywojennym³. Szerokie wpro-

² Podstawowe z tego zakresu zagadnień jest opracowanie A. Tymowskiego, *Minimum socjalne — metodyka i próba określenia*, Warszawa 1973.

³ F. Znanięcki w napisanym wspólnie z W. I. Thomasem, głośnym i przełomowym dla socjologii światowej dziele *Chłop polski w Europie i w Ameryce*,

wadzenie tematyki jakości życia do świadomości ogółu społeczeństwa oraz znaczna intensyfikacja badań naukowych nad tymi zagadnieniami nastąpiły jednak w zasadzie dopiero w latach 1971/1972 w wyniku pogrudniowej polityki partii i rządu, mającej na celu przede wszystkim poprawę i stałe doskonalenie warunków życia ludzi pracy w Polsce. Chociaż sprawy ekonomiczne, a wśród nich kwestia mieszkaniowa i żywnościowa w naszych polskich rozważaniach o jakości życia miały i obecnie jeszcze mają decydujące znaczenie, to jednak już na samym początku badań problem ten potraktowano znacznie szerzej, wiążąc go z całym kompleksem spraw związanych nie tylko z warunkami bytowymi ludzi pracy, ale także — i przede wszystkim — z warunkami wszechstronnego rozwoju osobowości, kształtowania socjalistycznego wzoru szczęścia osobistego i satysfakcji życiowej w dialektycznym sprzężeniu z harmonijnym rozwojem społecznym.

W dotychczasowych pracach wyraźnie dominowały dwa kompleksy zagadnień: socjalistyczny model życia — jego założenia i cechy oraz terminologiczne i teoretyczne aspekty badań nad jakością życia.

II. SOCJALISTYCZNY MODEL ŻYCIA — JEGO ZAŁOŻENIA I CECHY

Sformułowanie charakterystycznych cech socjalistycznego modelu życia jest dla zagadnień związanych z jakością życia sprawą o pierwszorzędnym znaczeniu. Na podstawie tego modelu bowiem władze powinny realizować długofalową politykę społeczną, a nauka dokonywać badań i ocen sposobów życia, realizowanych obecnie przez różne kategorie członków naszego społeczeństwa.

Obiecującą poznawczo wizję życia wartościowego w ustroju socjalistycznym, na gruncie dotychczasowych rozważań nad jakością życia, przedstawił B. Suchodolski⁴. Bogdan Suchodolski jakość życia wiąże z szerszym zagadnieniem postępu społecznego, słusznie zauważając, że jedno nie może istnieć bez drugiego. Jakość życia staje się tym bardziej doskonała, im jednostka urzeczywistnia lepiej te wszystkie wymagania,

Warszawa 1976, wypracował między innymi teorię czterech podstawowych dążeń człowieka oraz wprowadził socjologiczne interpretacje pojęć wartość i postawa, ściśle związanych z dzisiejszym aksjologicznym nurtem rozważań o jakości życia. Pośrednio dotyka tej problematyki także J. Chałasiński, *Młode pokolenie chłopów*, Warszawa—Poznań 1938, a wprowadzone przez niego pojęcie awansu społecznego jest ważnym warunkiem określającym jakość życia człowieka.

⁴ Problematykę jakości życia podjął B. Suchodolski, *Jakość życia*, Trybuna Ludu z 1 II, 16 II, 2 III, 16 III, 29 III, 13 IV, 4 V 75; tenże, *Człowiek w perspektywach społeczeństwa konsumpcyjnego i edukacyjnego*, Studia Filozoficzne, 5/1973, s. 5—17; tenże, *Styl życia w perspektywie filozoficznej*, [w:] *Styl życia — koncepcje i propozycje*, red. A. Siciński, Warszawa 1976, s. 99—136.

które w danej epoce, danej kulturze, danym kraju składają się na obraz godnego i wartościowego człowieka. W tym obrazie zawiera się przede wszystkim wizja wielkich i ważnych celów społecznych — mówi dalej B. Suchodolski — uczestniczą w nich ludzie, tworząc dzięki temu określoną jakość swego życia. Powiązanie jakości życia ze społecznymi zadaniami człowieka, realizującymi się zwłaszcza w pracy zawodowej i działalności społecznej, otwiera drogę do rozumienia jakości życia, która kształtuje się w zakresie rozwoju osobowości, a zwłaszcza w stosunkach międzyjednostkowych oraz w dziedzinie uczestnictwa w kulturze. Do podstawowych warunków określających życie cenne pod względem wartości i społecznej akceptacji, zalicza: dobrze wybraną i dobrze wykonywaną pracę, jako wartość szczególnie cenną i podstawową, na kanwie której realizujemy dopiero wszystkie inne wartości wchodzące w skład koncepcji naszego szczęścia, uczestnictwo w kulturze oraz tzw. „ład serca” (trwałość uczuć i umiejętności wczuwania się w życie wewnętrzne drugiej osoby).

Każdy z tych warunków musi być realizowany na kanwie zarówno tradycji, jak i nowoczesności. Wejście w nurt historycznego życia, zobaczenie wymiarów ludzkiej działalności w tym co było i w tym co będzie, jest włączaniem jednostki w wielkie ludzkie środowisko, a unowocześnianie ludzi to ich przygotowanie pod względem naukowym i technicznym, aby mogli pracować na poziomie wymaganym przez nowoczesną cywilizację.

Problematykę socjalistycznego modelu życia podjęli w swych studiach także inni przedstawiciele nauki polskiej, a w szczególności socjologowie: J. Szczepański, A. Siciński, J. Strzelecki w ramach prac Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000”⁵. Stwierdzają oni, że socjalistyczny model życia powinien wynikać z socjalistycznego systemu wartości, jak i koncepcji jakości życia, którą chciałoby się realizować w społeczeństwie socjalistycznym. Podstawowe kierunki rozważań, które proponują, dotyczą: możliwie pełnego zaspokojenia potrzeb ludzkich, równości społecznej, likwidacji wyzysku człowieka przez człowieka (grupy przez grupę), poczucia odpowiedzialności za grupę społeczną i rozwój społeczny, możliwości wszechstronnego rozwoju osobowości i realizacji potrzeb twórczych.

Aksjologiczny nurt refleksji nad jakością życia, podejmowany jest

⁵ J. Szczepański, A. Siciński, J. Strzelecki, *Przemiany stylu życia w Polsce socjalistycznej na tle aktualnych hipotez struktury społecznej*, [w:] *Perspektywiczny model konsumpcji*, Warszawa 1970, s. 81—155; A. Siciński, J. Strzelecki, *Styl życia a jakość życia: przyczynek do problemów polityki społecznej*, [w:] *Styl życia — koncepcje i propozycje*, s. 241—262; A. Jasińska, R. Siemieńska, *Wzory osobowe socjalizmu*, Warszawa 1975; M. Czerwiński, *Życie po miejsku*, Warszawa 1974.

także obecnie bardzo szeroko przez środki masowego przekazu, które w specjalnych cyklach programowych (np. „Sprawy Polaków” i „Rozmowy Polaków”) podejmują problematykę, którą naświetlił B. Suchodolski i socjologowie.

Jakość życia w aspekcie rozważań nad wzorcem życia w socjalizmie nie jest oczywiście jedynym punktem widzenia tych spraw. Równie konieczne są rozważania mające za zadanie uporządkowanie skomplikowanej terminologii tym zagadnieniom towarzyszącej oraz teoretyczne przygotowanie badań.

III. TERMINOLOGICZNE I TEORETYCZNE ASPEKTY BADAŃ NAD JAKOŚCIĄ ŻYCIA

Zacznę od sprawy podstawowej dla tej problematyki, to jest od prób sformułowania zakresu znaczeniowego terminu *jakość życia*. W dotychczasowych rozważaniach użyłem go jako kategorii związanej z troską o dalszą poprawę warunków bytu, rozwoju i upowszechniania kultury oraz kształtowania warunków życia umożliwiających wszechstronny rozwój osobowości człowieka. Istnieje także rozumienie pojęcia *jakości życia*, jako sposobu zaspakajania potrzeb. W tym znaczeniu sformułował je B. Gałęski⁶, który wydziela wyraźnie *styl życia* i *jakość życia*, jako dwie kategorie, które składają się na tzw. *sposób życia*. *Sposób życia* jest terminem najogólniejszym z wartościujących życie człowieka i oznacza szeroką sferę zachowań ludzkich, podejmowanych przez jednostkę w zwykłych dla niej sytuacjach, według porządku stosowanego przez nią trwale, to jest powtarzanych w stosunkowo długim okresie. Jest on zdeterminowany tylko częściowo wyborem ze strony jednostki, a częściowo cechami środowiska naturalnego i organizacji społecznej, w której człowiek przebywa. Rozpatrując *sposób życia* jako *sposób zaspakajania potrzeb* B. Gałęski wyróżnia te działania, które są całkowicie lub częściowo zdeterminowane, i których jednostka nie wybiera oraz te działania, które są przedmiotem wyboru i związane są przede wszystkim z zaspakajaniem odczuwanych potrzeb i nazywa je *stylem życia*, natomiast te, które nie podlegają wyborowi zalicza do *trybu życia*. Na przykład to, że jemy, jest faktem należącym do trybu życia, ale to co jemy i jak (chodzi o sposób przyrządzania) w ramach dostępnych nam możliwości wyboru, należy do stylu życia. Jeśli *sposób życia* wyraża się więc w zachowaniach związanych z zaspakajaniem potrzeb, to *jakość życia* znajduje swój wyraz w ocenach sytuacji stąd płynącej, a więc konfrontacji oczekiwań z rzeczywistością.

⁶ B. Gałęski, *Styl życia i jakość życia — próba systematyzacji pojęć*, Studia Socjologiczne, 1/1977, s. 31—50.

Koncepcja B. Gałęskiego rozdziela wyraźnie, jak widać, znaczenia terminów sposób życia i jakość życia, temu drugiemu przypisując funkcję wyłącznie oceniającą sposób życia jednostki.

Druga koncepcja porządkująca kompleks zjawisk związanych z jakością życia jest koncepcją wypracowaną przede wszystkim przez A. Sicińskiego i M. Czerwińskiego⁷. Na gruncie tego konstruktu teoretycznego, pojęcie jakości życia rezerwuje się wyłącznie dla określenia pewnego zakresu zainteresowań, u podłoża których tkwi chęć poznania i wpływania na elementy wytyczające bieg życia ludzkiego oraz to życie wartościujące. Jakość życia w tym przypadku to symbol, punkt rozpoznawczy, lokalizujący problematykę w pewnym określonym wycinku rzeczywistości społecznej, którą badamy. Oczywiście w przypadku takiego rozumienia pojęcia jakości życia, trudno jest je tak zoperacjonalizować, aby było ono bezpośrednio przydatne w procesie badawczym. W celu pokonania tej trudności wprowadzono pojęcie „operacyjne” — styl życia. Styl życia to formy codziennych zachowań jednostek lub grup, specyficzne dla ich usytuowania społecznego, tzn. manifestujące położenie społeczne oraz dostrzegane jako charakterystyczne dla tego położenia, a dzięki temu umożliwiające szeroko rozumianą społeczną lokalizację innych ludzi. Styl życia jest więc tutaj empiryczną kategorią socjologicznej analizy sposobów zachowania ludzkiego. Jest on zdeterminowany trybem życia, który jest kategorią obiektywną charakteryzującą ludzką egzystencję (sposób, w jaki ludzie wytwarzają sobie środki do życia) oraz poziomem życia. Poprzez poziom życia, autorzy tej koncepcji rozumieją możliwości ekonomiczne jednostki lub grupy społecznej, uzyskania określonej ilości dóbr i usług. Poniżej pewnego poziomu życia, styl życia nie istnieje, gdyż wybór praktycznie nie istnieje (o stylu można mówić dopiero tam, gdzie istnieje pewna swoboda wyboru), ponieważ środki finansowe przeznaczone są wyłącznie na tzw. potrzeby podstawowe, których styl zaspokajania jest podobny u wszystkich ludzi. Badania nad stylem życia rozpoczynają się dopiero wtedy, gdy jednostki czy grupy mają zaspokojone pewne obiektywne minimum swoich potrzeb (zależne od stopnia rozwoju społeczno-ekonomicznego i etapu historycznego w rozwoju).

W koncepcji A. Sicińskiego i M. Czerwińskiego badania nad jakością życia są integralnie związane z badaniami nad kulturą, a szczególnie z tą ich częścią, która dotyczy problematyki wzorów i wzorców. Jeśli kultura obejmuje całokształt wzorów i wzorców, to styl życia i badania nad nim stanowią przejawy wyborów dokonywanych z tego repertuaru.

Celowo nie podejmuję tutaj głębszej analizy krytycznej obu przedsta-

⁷ A. Siciński, *Styl życia — problemy pojęciowe i teoretyczne* oraz M. Czerwiński, *Pojęcie stylu życia i jego implikacje*, [w:] *Styl życia — koncepcje i propozycje*.

wionych koncepcji, gdyż ich rzeczywistą wartość zweryfikują dopiero badania empiryczne. Dają się w nich jednak zauważyć pewne momenty wspólne. Pierwszy z nich, to niechęć do operowania pojęciem jakości życia, jako mało przydatnym do badań empirycznych i zastępowanie go bardziej obiecującym poznawczo pojęciem stylu życia. Refleksja dotycząca stylów życia, jest to drugi element wspólny obu koncepcji, wprowadza nas w problematykę uwarunkowań kształtowania się różnicowań codziennej aktywności grup ludzkich, różnicowań wzorów społecznych — w szczególności zaś wyboru wzorów wpływających na styl życia, spośród repertuaru wymienionego przez daną kulturę.

Pojęcie jakości życia jako istotnej kategorii rozwoju osobowości wprowadzili także do zakresu swych badań niektórzy psychologowie, a wśród nich T. Tomaszewski, J. Reykowski, K. Obuchowski⁸. Twierdzą oni, że dążenie do pewnej określonej jakości życia jest właściwością człowieka, która powoduje, że bez zaistnienia w jego działalności życiowej takich wartości, które są lub mogą być uznane przez niego za nadające sens życiu, nie może on prawidłowo funkcjonować. Podkreślając, że jakość życia jest układem odniesienia dla skoordynowanej pracy nad kształtowaniem świata i wychowaniem człowieka, akcentują szczególnie sferę osobistych przeżyć człowieka, funkcjonowanie jego psychiki, które to elementy bezpośrednio zależą od jakości życia.

Przedstawione sposoby podejść badawczych do zagadnień jakości życia nie wyczerpują oczywiście wszystkich możliwych rozwiązań tej problematyki, chociaż generalne kierunki poszukiwań uściślających i precyzujących tę tematykę są chyba słuszne. Nie znaczy to wcale, że wszystko co w nich zawarte może być zastosowane w każdym przypadku podejmowania tej problematyki. Złożoność i szeroki zakres zagadnienia przemawiają raczej za poszukiwaniem własnych oryginalnych rozwiązań teoretycznych, dostosowanych każdorazowo do specyfiki problemu oraz własnych zainteresowań naukowych, co nie wyklucza wykorzystania pewnych ogólnych założeń z koncepcji już istniejących. Taki typ postępowania badawczego potwierdzają zresztą nieliczne badania empiryczne nad jakością i stylem życia, które krótko scharakteryzuję poniżej.

IV. JAKOŚĆ I STYL ŻYCIA W BADANIACH EMPIRYCZNYCH

Właściwe badania empiryczne nad jakością życia w zasadzie nie wyszły jeszcze poza pierwsze wstępne sondaże i badania pilotujące. Szereg cen-

⁸ T. Tomaszewski, *Rozwój wszechstronny i ukierunkowany*, Psychologia Wychowawcza, 4/1976, s. 297—307; J. Reykowski, *O rozwoju osobowości*, Psychologia Wychowawcza, 4/1976, s. 323—337; K. Obuchowski, *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1965.

nych materiałów empirycznych i rozwiązań metodologicznych z tego zakresu zawierają prace ekonomistów i socjologów związane z tzw. modelami konsumpcji i minimum socjalnym⁹. Po odpowiedniej selekcji i niezbędnych uzupełnieniach mogą one stanowić pierwsze źródło informacji o sposobach życia jednostek i grup społecznych możliwe do wykorzystania w badaniach właściwych.

Pionierskim opracowaniem referującym wyniki badań nad jakością życia, przy wykorzystaniu materiałów tego typu, jest praca M. Misiuny *Jakość życia w opiniach*¹⁰. Na podstawie badań gospodarstw domowych w województwie łódzkim autorka uzyskała informacje o obiektywnych warunkach życia określonych grup ludności. W badaniach zastosowano ankietę zatytułowaną „Komu się dobrze żyje”. Przyjmując, że na jakość życia jednostek czy grup społecznych mają wpływ zarówno obiektywne warunki życia, jak też odpowiadające im subiektywne potrzeby i aspiracje oraz stopień ich zaspokojenia, autorka na podstawie zebranego materiału badawczego formułuje wniosek, że najważniejszymi elementami dobrego życia w subiektywnych opiniach badanej grupy osób było spełnienie takich niezbędnych warunków, jak: dobre zdrowie, szczęście rodzinne i dobra sytuacja materialna. Podobna hierarchia preferowanych wartości występowała niezależnie od kategorii społeczno-zawodowej badanego. Jak z tego wynika, wartości te można uznać za progowe w tym sensie, że stanowią one warunki konieczne, bez których spełnienia nie można mówić o dobrym i udanym życiu. Niezbyt optymistycznie natomiast przedstawia się według badań M. Misiuny obraz wartości, jaką dla badanej grupy posiada wykształcenie, stanowiące raczej wartość użyteczną, związaną z korzyściami z niego płynącymi, a nie wartość „samą w sobie” wzbogacającą intelektualnie treści życia. Z przytoczonego z konieczności w ogromnym skrócie materiału widzimy, że ideał godnego i wartościowego życia sformułowany np. przez B. Suchodolskiego i rzeczywiste wyobrażenia społeczne o dobrym i udanym życiu są wciąż jeszcze dosyć rozbieżne i wiele pozostaje w tej dziedzinie do zrobienia.

Badania M. Misiuny są w zasadzie jedynym opublikowanym materiałem empirycznym, który z tej dziedziny posiadamy, nie licząc — jeszcze raz to podkreślam — prac ekonomistów i socjologów, dotyczących ekonomicznych aspektów życia jednostki czy grupy społecznej.

Jednym z bardzo ważnych aspektów badań nad jakością życia są studia nad uczestnictwem w kulturze. Uczestnictwo w kulturze należy bo-

⁹ Między innymi: *Reprezentacyjne badanie warunków bytu ludności*, Warszawa 1970; A. Tymowski, *Z problematyki badań budżetów rodzinnych*, *Wiadomości Statystyczne*, 5/1964; A. Tymowski, *Dochody i wydatki pracowników przemysłu*, Warszawa 1961.

¹⁰ M. Misiuna, *Jakość życia w opiniach*, Warszawa 1973.

wiem do tych warunków, które przede wszystkim mają decydować o wartościowym i udanym życiu w społeczeństwie socjalistycznym. Problem ten podejmuje A. Tyszka w pracy *Uczestnictwo w kulturze — o różnorodności stylów życia*, w której zajmuje się związkami między sumą cech uczestnictwa kulturalnego a indywidualnym usytuowaniem społecznym mieszkańców miasta powiatowego średniej wielkości. Stwierdzając znaczne różnice w stylach życia członków badanej zbiorowości, A. Tyszka wyróżnia pięć dominujących: elity miasta, pracowników umysłowych, neomieszkański, plebejski oraz ludzi społecznie i kulturalnie zaniedbanych. Każdemu z tych stylów odpowiada inne jakościowo uczestnictwo w kulturze, a w przypadku ludzi społecznie i kulturalnie zaniedbanych nie obserwuje się prawie żadnych kontaktów z kulturą.

Badania nad uczestnictwem kulturalnym, które mają długą i bogatą tradycję, nie wyjaśniają jednak całkowicie wszystkich zagadnień związanych z jakością i stylem życia. Przyszłe badania empiryczne tej problematyki powinny przynieść poprawę sytuacji. Takie właśnie badania empiryczne podjęto w Łodzi¹¹. Ich autorzy, badając style życia jednostek jako relatywne rekonstrukcje ich aktywności życiowej w działaniach związanych z określonymi sferami ich życia, to jest pracą zawodową i zarobkową, pracą domową, życiem rodzinnym i szeroko pojętymi kontaktami społecznymi, towarzyskimi, społeczno-obywatelskimi, kulturą i rekreacją, chcą dać odpowiedź na szereg pytań dotyczących zagadnień o kapitalnym znaczeniu dla polityki społecznej, z których pytania o style życia funkcjonujące obecnie w społeczeństwie oraz o systemy wartości związane z nimi, wydają się być najważniejsze.

*

Badania nad jakością życia, których stan i perspektywy starałem się w tym krótkim szkicu przedstawić, mają dużą doniosłość społeczną. Nie popełnię chyba większego błędu, jeśli stwierdzę, że problematyka ta stanowi jedną z najważniejszych, którą życie społeczne i wymogi cywilizacji postawiły przed nauką polską lat siedemdziesiątych. Jej rozwiązanie w dużym stopniu przyczyni się do pomyślnego rozwoju socjalistycznej Polski oraz podniesie wartość życia jej obywateli.

¹¹ A. Wojciechowska i inni, *Styl życia — problematyka teoretyczna i badawcza*, Studia Socjologiczne, 1/1977, s. 51—80.

Andrzej Kaleta

QUALITY OF LIFE — PROBLEMS AND SOME RESEARCH APPROACHES

(Summary)

The quality of life appears to be one of the most important subject of studies in social sciences. In particular the socialistic countries which having settled the economical base for so called „socialistic welfare” have just begun to look for such a course of social development which would allow further improvement of living conditions, dissemination of cultural and comprehensive evolution of individuals personality.

There are two dominating groups of problems in the study on quality of life which are carried on in Poland: first — the attempt to draw up the characteristic features of socialistic model of life and, second, devoted to terminological and theoretical preparations for the empirical studies on the quality of life.

The first results of the empirical studies which were published, proved that the most frequently discussed elements of comfort of life are: 1 good health, happy family, and secure financial situation, whereas education is claimed to be utilitarian value connected with the advantages it brings and not the intrinsic value enriching sense of mans life — which is contradictory to socialistic ideal of valuable life.